

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

EXAMENSARBETE 15hp

Höstterminen 2014

Läraryrket i musik

Handledare: Maria Becker Gruvstedt

I mötet mellan musikpedagogen och elever med särskilda behov

**– En intervjustudie om förhållningssätt till musikundervisning för
barn och ungdomar med funktionsnedsättning.**

Av Magnus Meijer

Förord

Med detta arbete som läsaren har framför sig tar jag min examen till att bli pianopedagog och ensembleledare vid Musikhögskolan i Malmö. Jag vill rikta ett stort tack till min underbara handledare Maria Becker Gruvstedt. Du har varit till mycket stor hjälp för mitt skrivande den här höstterminen.

Magnus Meijer

2015-01-04

Abstract

Titel: In the meeting between the music teacher and students with specific needs
– An interview study about attitudes to music teaching for children and adolescents with impairment.

Author: Magnus Meijer

This thesis aims to formulate a small segment, a picture, of how we teachers can conduct ourselves to – and meet – children and adolescents with specific needs in (music) tuition. One of the reasons for the study is that I have met music teachers which believe that they are feeling a bit concerned about the fact of facing children and adolescents with intellectual impairment. I have interviewed four people from four different work positions describing their thoughts on how they look at their approach to (music) tuition for intellectually impaired pupils. The study shows, among other things, the fact that the music is important for these children and young people, that many of them can have a great joy of it. The study also shows that medical knowledge with the teacher can facilitate his/her teaching and approach to children and adolescents with special needs and/or impairment. In the end, the study shows that we teachers must never be afraid to meet these children, we have the task to meet everybody.

Keywords: *Attitude, children, music, impairment, specific needs*

Sammanfattning

Titel: I mötet mellan musikpedagogen och elever med särskilda Behov

– En intervjustudie om förhållningssätt till musikundervisning för barn och ungdomar med funktionsnedsättning.

Författare: Magnus Meijer

Detta examensarbete syftar till att formulera ett litet utsnitt, en bild, av hur vi lärare kan förhålla oss till – och möta – barn och unga med särskilda behov i (musik-) undervisningen. Ett av motiven till studien är att jag träffat musikpedagoger som menar att de känner en viss oro inför att möta och undervisa barn och ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. Jag har intervjuat fyra personer från fyra skilda yrkespositioner som beskriver sina tankar kring hur de ser på sitt förhållningssätt till musik(undervisning) för intellektuellt funktionsnedsatta elever. Studien visar bland annat på att musiken är viktig för dessa barn och ungdomar, att många kan ha en stor glädje av den. Studien visar också på att medicinsk kunskap hos läraren kan underlätta dennes undervisning och förhållningssätt till barn och ungdomar med särskilda behov och/eller funktionsnedsättning. Till sist visar studien att vi lärare aldrig får vara rädda för att möta dessa barn, då vi har som uppgift att möta alla.

Nyckelord: *förhållningssätt, barn, musik, funktionsnedsättning, särskilda behov*

Innehållsförteckning

I mötet mellan musikpedagogen och elever med särskilda behov	1
– En intervjustudie om förhållningssätt till musikundervisning för barn och ungdomar med funktionsnedsättning	1
Förord	2
Abstract	3
Sammanfattning	4
Innehållsförteckning	5
1. Inledning/Bakgrund	1
1.1 Personlig bakgrund	1
1.2 Uppsatsens Inledning	1
1.3 Uppsatsens Disposition	2
2. Syfte och frågeställning	3
2.1 Syfte	3
2.2 Problemformulering	3
2.3 Beskrivning av kommande begrepp i uppsatsen	3
2.3.1 Funktionsnedsättning	3
2.3.2 Med särskilda behov	4
2.3.3 Musikundervisning	4
3. Tidigare forskning	5
3.1 Begreppet förhållningssätt	5
3.2 Uttryck för lärarens förhållningssätt till sin egen yrkesroll och till elever med särskilda behov	6
3.3 Synen på kunskap om medicinska diagnoser	7
3.4 Musiken betydelse och påverkan hos oss människor	9
Musikens fysiska och psykiska påverkan	9
4. Metod	11
4.1 Vad är samhällsvetenskaplig forskning?	11
4.1.1 Samhällsvetenskapliga metoder för datainsamling	11
4.1.2 Olika metoder inom kvalitativ forskning	12
4.1.3 Olika former av intervjudesign	13
4.2 Studiens genomförande	13
4.2.1 Om informanterna i studien	14

4.2.2 Intervjuguidens design	14
4.2.3 Kontakt med informanterna	15
4.2.4 Intervjusituationerna	15
4.2.5 Data-analysens tillvägagångssätt.....	15
4.3 Etiska principer	16
4.4 Studiens tillförlitlighet	16
5. Resultat.....	18
5.1 Syn på kunskap om medicinska diagnoser.....	18
5.2 Syn på förhållningssätt och bemötande till barn och unga med Särskilda behov.	20
5.3 Syn på yrkesroll och ansvarstagande	21
5.3.1 Syn på förhållningssätt till elever befinnandes i en sårbar situation	22
5.4 Syn på musikens påverkan och betydelse	23
6. Resultatdiskussion.....	26
6.1 Mitt resultat i förhållande till studiens syfte och problemformulering	26
6.1.1 Om Förhållningssätt och bemötande till barn med särskilda behov i undervisningen	26
6.1.2 Musikens betydelse och påverkan.....	29
6.2 Slutsats	30
6.3 Förslag på framtida forskning	31
Referenser	33
Bilaga 1	35
Bilaga 2	37

1. Inledning/Bakgrund

1.1 Personlig bakgrund

Jag studerar min sista termin vid Musikhögskolan i Malmö till att bli pianopedagog och ensembleledare. Intresset för att spela piano väcktes hos mig under hösten 2000. Sedan dess har jag spelat i kommunala musikskolan i Falköping och vid Hjo folkhögskola för att till sist hamna vid Musikhögskolan i Malmö. Mitt intresse för läraryrket väcktes under mina första år på gymnasiet då jag fick särskild undervisning i svenska, matematik och engelska för två underbara pedagoger, eftersom jag var i behov av särskilt stöd. Det som slagit mig i efterhand var att det måste ha varit något i deras förhållningssätt och bemötande till mig som gjorde att undervisningen och skolan blev så trivsamt och arbetsvänligt. Vad det var i deras förhållningssätt som hjälpte mig är det dock svårt att sätta fingret på nu i efterhand, deras varma bemötande fick mig i alla fall till att vilja bli lärare. Denna uppsats kommer att röra lärares syn och förhållningssätt till barn och ungdomar med funktionsnedsättning och/eller särskilda behov (se 2.3) i undervisningen och i synnerhet musikundervisningen.

1.2 Uppsatsens Inledning

Före och under min utbildning vid musikhögskolan har jag stött på instrumentalpedagoger, handledare i verksamhetsförlagd utbildning och blivande kolleger som menar att de känner en viss oro inför att möta och undervisa barn och ungdomar med funktionsnedsättning och/eller särskilda behov. Jag vill därför i detta arbete ta reda på hur ett antal personer och pedagoger med erfarenheter av detta uppfattar/beskriver sitt förhållningssätt och bemötande till dessa barn och ungdomar i (musik)undervisningen. Då jag studerar till pianopedagog ligger i denna uppsats också tyngd på musikens verkan och betydelse för oss människor. Detta är ett område i sig som kommer att diskuteras i samband med syn och förhållningssätt till musikundervisningen för barn och unga med särskilda behov.

Samtidigt som vi uppmärksammar en ökande grad av neuropsykiatriska diagnoser bland barn och unga i samhället förs en diskussion kring lärares kunskap om

funktionsnedsättningar. Behöver lärare en kunskap om detta? Detta är ett ämne som också kommer att diskuteras i detta examensarbete. I *FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning* (2008, sid. 38) står det att konventionsstaterna ska ”*vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fullt åtnjuter alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på samma villkor som andra barn*”(sid. 38). Jag vill med min studie undersöka hur vi musiklärare kan förhålla oss till både bemötande och kunskap för att i enlighet med FN’s konvention på bästa sätt tillgodose en god och rättvis undervisning för barn och ungdomar med särskilda behov.

1.3 Uppsatsens Disposition

Efter inledningen följer:

Kapitel 2. Syfte och frågeställning – Här beskriver jag syftet med min studie och redovisar min problemformulering (forskningsfråga) som besvaras i uppsatsens resultat och diskussion. Under rubriken 2.3 reder jag också ut för läsaren några av de återkommande begrepp som finns i uppsatsen så som de används i texten.

Kapitel 3. Tidigare forskning – I detta kapitel redovisar jag den litteratur och tidigare forskning som jag funnit relevant för min studie.

Kapitel 4. Metod – Här beskriver jag kortfattat vad samhällsvetenskaplig forskning innebär samt hur jag genomfört min studie.

Kapitel 5. Resultat – Här besvaras min forskningsfråga utifrån fyra fokusområden (presenteras i kapitel 2) genom informanternas svar på mina intervjufrågor.

Kapitel 6. Resultatdiskussion – I detta avslutande kapitel diskuterar jag mina resultat utifrån den litteratur och tidigare forskning som jag använt mig av i kapitel 3. Här redovisar jag också min slutsats av diskussionen samt ger förslag på framtida forskningsfrågor.

Längst bak i uppsatsen finns en referenslista på litteraturen jag använt mig av, samt två bilagor.

2. Syfte och frågeställning

2.1 Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka hur personer från fyra olika yrkespositioner beskriver sina uppfattningar om olika förhållningssätt till barn och unga med särskilda behov i undervisningen; främst i musikundervisning då uppsatsen kopplas till ämnet musik. Studien har fyra teman/fokusområden:

- Synen på kunskap om medicinska diagnoser samt denna kunskaps relevans för undervisningen.
- Uppfattningar kring lärarens bemötande av elever med särskilda behov samt kring hur detta bemötande kan gestaltas i konkret handling.
- Uppfattningar kring lärarens yrkesroll
- Uppfattningar om musikens betydelse för barn och unga med särskilda behov.

Tillsammans syftar dessa till att formulera en bild av olika synsätt kring barn med särskilda behov i (musik)undervisningen.

2.2 Problemformulering

Hur beskriver personer från fyra skilda yrkespositioner sin syn på förhållningssätt och bemötande till barn och unga med särskilda behov i (musik)undervisningen?

2.3 Beskrivning av kommande begrepp i uppsatsen

2.3.1 Funktionsnedsättning

Begreppet funktionsnedsättning definieras år 2007 av Socialstyrelsen som ”*nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga*”. En funktionsnedsättning kan enligt Socialstyrelsen vara medfödd eller orsakad av olycksfall (2015). I denna uppsats avses med ordet funktionsnedsättning intellektuell samt psykisk eller neuropsykiatrisk

(medicinsk) funktionsnedsättning (med diagnoser som ADHD, autism och Aspergers syndrom etcetera).

2.3.2 Med särskilda behov

Då begreppet *med särskilda behov* tycks sakna en bestämd definition använder jag det i denna uppsats som ett komplement till begreppet *funktionsnedsättning*; då det inte är alla barn och unga med svårigheter i skolan som har en medicinsk funktionsnedsättning och därmed en diagnos. Enligt Skolverket har alla elever rätt till *stöd och stimulans*, vissa behöver mer stöd än andra men alla har rätt till en likvärdig utbildning (2015).

2.3.3 Musikundervisning

Med begreppet musikundervisning i denna uppsats avses i första hand musikundervisning under fria skolformer.

3. Tidigare forskning

Som jag tidigare nämnt stöter jag på musklärarkollegor, yngre och äldre som menar att de saknar kunskap om medicinska diagnoser specifikt och att de känner en viss oro inför att möta och undervisa elever med funktionsnedsättning. I boken *Funktionsnedsättning, Funktionsuppsättning – Boken om hur vi får en kulturskola för alla!* utgiven av SMOK (Sveriges musik- och kulturskoleråd) 2011 skriver Gårdare & Sandh att: ”Ett hinder för inkludering som ofta nämns, är rädsla från lärarhåll att ta sig an dessa elever. En förståelig rädsla som inte kan ignoreras. Det är viktigt att alla lärare känner sig trygga i sin uppgift” (sid. 12). Samtidigt menar Ståhl (2012, sid. 23-24) att *lärare och skollledning ofta uppfattar det svårare att möta de elever med särskilda behov som saknar medicinsk diagnos*. En tredje källa (anonym informant i SMOK, 2011, sid. 32) påpekar att han/hon inte ”behöver vara rädd för att möta dessa elever [...] förhållningssättet är viktigast”. Denna person menar att han/hon försöker möta dessa elever på samma sätt som alla andra. Ovan har jag presenterat tre olika sätt att tala om förhållningssätt till elever med särskilda behov, detta för att leda in läsaren i det här kapitlet som behandlar tidigare forskning i ämnet. Då min uppsats handlar om musklärares och personers förhållningssätt till elever med särskilda behov i undervisningen vill jag här nedan först ge läsaren en bild av begreppet förhållningssätt. Sedan följer ett avsnitt som behandlar uttryck för lärarens förhållningssätt till sin yrkesroll och elever med särskilda behov. Efter detta följer ett avsnitt om relevansen för pedagogers kunskap om medicinska diagnoser. Som avslutning behandlas musiken, dess betydelse och påverkan hos oss människor.

3.1 Begreppet förhållningssätt

Förhållningssätt är ett svårt ord/begrepp att översätta direkt till ett annat. Det som kan ligga bakom ett visst förhållningssätt till någon/något kan bero på mycket, till exempel attityder, inställningar och värderingar. Bland synonymer till ordet *förhållningssätt* finns enligt Nationalencyklopedin bland annat *attityd*, det är ett ord vilket i sin tur kan ha meningen ”inställning till en viss person el. företeelse” (Nationalencyklopedin). Detta i sin tur skulle kunna betyda att förkunskap och säkerhet kontra rädsla exempelvis också är något som kan påverka våra förhållningssätt till både människor och ting. Ytterligare en tolkning skulle kunna vara att ju djupare kunskap någon har om ett

område desto säkrare kan den personen vara på sitt omdöme, forma sina värderingar och göra sina pedagogiska val. Juul & Jensen (2003, sid. 94) menar att passivitet, alltså att ett av människan passivt förhållningssätt till någon/något kan bero på en känsla av *osäkerhet*. Samtidigt menar också dessa att professionella lärare och pedagoger kan visa förtroende för eleven även då de känner osäkerhet. Detta genom att förhålla sig till osäkerheten som en *"viktig signal"* värd att undersöka. Genom att *"den vuxne"* förhåller sig till osäkerheten på följande sätt visar denne sig som *"en människa barnen kan identifiera sig med. Därmed ökar relationens personliga kvalitet och barnens självkänsla i varierande grad"* (Juul & Jensen, 2003, sid. 94). Individens förhållningssätt till någon/något kan således komma att bero på dennes attityd och inställning. Angående om hur vi som vuxna kan förhålla oss till barn och ungdomar med särskilda behov följer här ett avsnitt som vidare handlar om lärarens förhållningssätt till sin yrkesroll och till dessa elever.

3.2 Uttryck för lärarens förhållningssätt till sin egen yrkesroll och till elever med särskilda behov

Enligt skolverket ska undervisningen *"anpassas till varje elevs förutsättningar och behov"* (2011). Detta innebär att man som lärare måste möta den enskilde eleven på dennes nivå. Hundeide (i Dysthe, 2003) skriver att det är *"viktigt att läraren tränas att aktivt söka efter positiva egenskaper och resurser och inrikta undervisningen på zonen för möjlig utveckling"* (Sid. 145). Vidare skriver han också:

Det innebär att man försöker se att eleverna får en chans även om deras prestationer är svaga, och att man utgår från att det alltid finns en utvecklingszon där elevens motivation och vilja att prestera kan mobiliseras genom positiv bekräftelse och uppmuntran. Detta bör vara en av lärarens allra viktigaste uppgifter (Hundeide, i Dysthe, 2003, sid. 145).

Det kan tolkas som att det hos pedagogen måste finnas ett intresse för varje barns och ungdoms utveckling i skolan. Gällande atmosfären i klassrummet menar också Hundeide (i Dysthe, 2003, sid. 150) att det är eleven och läraren som tillsammans utgör det rådande klimatet. Alltså hänger inte allt på lärarens metoder och kvaliteter utan också enligt Hundeide på *"den ömsesidiga anpassningen (eller förhandlingen) lärare och elever sinsemellan"*. Denna anpassning, menar han, kan i sin tur skapa inbördes

förväntningar mellan lärare och elev rörande ställning, ansvarstagande och bemötande etcetera. En viktig egenskap som dock spelar roll för lärarens kvalitet är konsten att kunna se saker ur elevernas perspektiv. Gerland & Aspeflo (2009) skriver att: *”Pedagogens förmåga till empati har stor betydelse för möjligheten till utveckling hos barn med särskilda behov* (sid. 15). Att kunna sätta sig in i, och förstå en elev är enligt författarna viktigt för pedagogen.

3.3 Synen på kunskap om medicinska diagnoser

I takt med att neuropsykiatriska diagnoser som ADHD och olika former av autism tilldelas barn och ungdomar i ökande grad (enligt Ståhl, 2012) pågår också en diskussion kring frågan om vad lärare kan och bör kunna kring detta område.

Gerland & Aspeflo (2009, sid. 6) Menar att *”en ökad kunskap om barnneuropsykiatriska funktionsnedsättningar”* är betydelsefull för pedagogen då denne arbetar med funktionsnedsatta barn. Det är en kunskap som *”skapar förståelse”*. Om man till exempel tar de generella svårigheterna hos en individ med autism, eller autismspektrumstörning som det mer korrekt heter, så är dessa enligt Larsson Abbad (i Hjelmquist, 2006) som refererar till Wing & Gould (1979); begränsningar i *”socialt samspel/social interaktion”, ”kommunikation”* och *”intresse och beteende”* (sid. 21). Kunskaper om neuropsykiatriska diagnoser hos pedagogen kan därför bidra med att eleven med särskilda behov blir förstådd och rättvist bemött. Gerland & Aspeflo (2009) skriver: *”[...] det är faktiskt genom kunskapen om de svårigheter som kan finnas och de konsekvenser de får, som du som pedagog verkligen kan skapa ett individualiserat bemötande av ett barn som behöver extra stöd för att utvecklas”* (Gerland & Aspeflo, 2009, sid. 6). Som läsaren här kan utläsa uppfattas pedagogens kunskap om medicinska diagnoser som viktig, den anses kunna underlätta för läraren i dennes undervisning med elever som har särskilda behov.

En annan fråga som kan diskuteras under temat gällande kunskap om funktionsnedsättningar är enligt Gårdare & Sandh (i SMoK, 2011, sid. 7) *”definitionerna av vem som är funktionsnedsatt”*. Samtidigt som man pratar om funktionsnedsättningar så kan man också vända på begreppet enligt SMoK (2011) och istället prata om *funktionsuppsättningar* (ibid) och om de möjligheter och styrkor som

kan finnas hos exempelvis personer med intellektuell funktionsnedsättning. Bland dessa individer kan det exempelvis finnas de som har ett stort intresse som en enorm förmåga till att hyper-fokusera inom ett eller flera specifika områden, exempelvis musik. Pelle Sandstrak, författare och skådespelare diagnosticerad med Tourettes syndrom beskriver (i SMOK, 2011) med följande ord hur han en dag upptäckte "rytmen" i sitt trumspelande: "*... jag började spela, och spela och spela. En nertryckt vulkan inom mig öppnades, en vulkanisk rytm inuti kroppen steg upp i luften och timmen senare var jag genomsvett, fullproppad med Broder Jakob och bättre självförtroende*" (sid. 41). Detta citat skildrar följande situation: Då Pelle är frustrerad förs han in i ett rum med trummor, när han spelar på dessa upptäcker han "rytmen" för första gången i sitt liv. Av denna känsla att han funnit rytmen skapas hos honom ett intresse för trumslagande som i sig förmår honom till att hyper-fokusera. Det finns personer som kan nå långt inom sina (special)områden genom stort intresse och (här ur) en verklig förmåga till fokus. Becker Gruvstedt (i SMOK, 2011) bekräftar att: "*Även bland personer med intellektuella funktionsnedsättningar finns många med intresse och begåvning för konstnärligt uttryck. Det ser vi bevis på i form av konstnärliga musik-, bild-, dans-, och teaterkollektiv, produktioner, utställningar och workshops här hemma och utomlands*" (sid. 61). Som kan utläsas av ovanstående berättelser har de funktionsnedsatta individerna också *funktionsuppsättningar* (SMOK, 2011), användningen av detta ord kan således fylla en legitim funktion i många fall, där också den funktionsnedsatte kan känna en rättvisa.

För att återknyta till den anonyme informantens uttalande (i SMOK, 2011) om att denne inte behöver vara rädd i mötet med funktionsnedsatta individer (presenterad i kapitlets inledning) – finns i boken *Funktionsnedsättning, funktions-uppsättning* (ibid) en diskussion om att inte fastna för mycket i att se diagnoser och hinder hos personer med funktionsnedsättning. Här skriver till exempel ytterligare en anonym informant & projektdeltagare följande: *Att se individer i stället för diagnoser ger en bättre utgångspunkt.* (sid. 32). Samtidigt påpekar denne att vi människor omöjligt *kan ha kunskap inför alla situationer*. Ovanstående personers uttalanden handlar om att man kan möta en funktionsnedsatt individ på samma villkor som man möter alla övriga människor, att möta dem på rätt nivå och att ta dem på allvar, även då de har en funktionsnedsättning.

3.4 Musikens betydelse och påverkan hos oss människor

I dagens samhälle ser vi att barn och ungdomar lyssnar på väldigt mycket musik, detta menar även Lars Lilliestam (2006/2009) i boken *Musikliv*. Han skriver att musik är en *social aktivitet*” (sid. 34) samtidigt som han kallar själva musicerandet för en *”social verksamhet”* (sid. 79). Den norske musikvetaren Even Ruud (2002) kompletterar i sin tur Lilliestam då han skriver: *”Den intimitet som musikalisk aktivitet skapar knyter personer samman i gemensamma upplevelser”* (sid. 49). Som läsaren här kan utläsa tycks musiken vara ett fenomen som för oss människor samman i olika gemenskaper. Att musiken berör oss på olika sätt och att den har en förmåga att skapa krafter till handling hos oss människor tycks vara ett faktum. Ruud (2002) menar att musiken har en viktig roll hos oss genom sin förmåga att *”skapa identiteter, som formare av närmiljön och med sin förmåga att förändra våra sinnestillstånd”* (sid. 13). Samtidigt refererar Lilliestam (2006/2009, sid. 33) till Berkaak & Ruud (1992) som skriver att: *”Ljud och musik har blivit ett slags symboler i vardagen som vi använder för att orientera oss efter, för att ta ställning till olika värderingar, för att förstå andra, för att förstå var vi själva hör hemma”*. Som vi här kan utläsa finner författarna musiken som en viktig del i människors liv.

3.4.1 Musikens fysiska och psykiska påverkan

Då vi lyssnar till musik och speciellt då vi utövar den händer saker i både kropp och hjärna. Till exempel skriver Sindahl-Norelius (i SMOK, 2011) att:

Det är nu vetenskapligt evidence-bevisat att ett kontinuerligt utövande av konstnärliga aktiviteter i grupp såsom musik, sång, drama, dans, teater, gör att det bildas nya nervbanor mellan stamcellerna. Plötsligt kan man göra saker man inte kunde innan, och inte borde kunna. (sid. 54)

Genom att nya nervbanor bildas i vår hjärna kommer information och färdigheter snabbare till oss. Musiken påverkar även kemiska processer i vår kropp. Theorell (2009, sid. 46-66) menar att musiken bland annat påverkar *andningsfrekvens* och *puls*, att den kan stimulera muskulatur, han påpekar även att musik kan verka som *smärtlindring*.

Här handlar det om att musiken kan påverka människans kropp och hälsa genom mätbara kemiska processer.

När det gäller hur musiken påverkar oss på det psykiska planet skriver Ruud (2002) följande:

Det tycks vara en välkänd erfarenhet för de flesta att musikupplevelser berör oss djupt och långvarigt, att musiken sätter spår i kropp och själ och fortsätter att verka i oss långt efter att den slutat klinga. Detta är ingen ny erfarenhet i vår kultur, utan tycks vara lika gammal som själva berättelsen om musik (sid. 18).

Av ovanstående citat kan läsaren utläsa och kanske även känna igen sig i den beröringskraft musiken kan åstadkomma hos oss människor. Ruud (2002, sid. 34) menar också att musiken kan förmå oss människor *att utlösa handling* genom att *mobilisera krafter* i oss. Musiken tycks vara ett viktigt fenomen som berör hela människan.

4. Metod

4.1 Vad är samhällsvetenskaplig forskning?

Samhällsvetenskaplig forskning grundar sig i att man som forskare förhåller sig till tidigare forskning och litteratur som är knuten till det nya området man vill utforska och analysera. Genom datainsamling, empiriska studier, ute på fältet skapar sig forskaren ny information som denne analyserar och sedan knyter an till tidigare forskning för att på så sätt validera sitt nya resultat. Halvorsen (1992) refererar till Popper (1981) som definierar forskning på följande sätt: *”undersökning av huruvida empiriska observationer avviker från formulerade idéer/teorier.”* Samtidigt menar Bryman (2002/2011) att teorier *”utgör en kuliss och grund för den forskning som utförs, att de utgör en ram inom vilken sociala företeelser kan förstås och forskningsresultaten tolkas”* (sid. 22). Tidigare litteratur och teorier är alltså själva stommen som forskaren utgår ifrån inom sin samhällsvetenskapliga forskning.

4.1.1 Samhällsvetenskapliga metoder för datainsamling

Det finns två uttalade metoder för datainsamling inom samhällsvetenskaplig forskning, *kvantitativ* och *kvalitativ*. Den kvantitativa forskningen kan enligt Bryman (2002/2011) ses som en *”forskningsstrategi som betonar kvantifiering vid datainsamling och analys”* (sid. 40). Kortfattat är det alltså en metod som kan lämpa sig exempelvis till mätningar av större slag där man oftast också vänder sig till ett större antal informanter, genom utskick av enkäter exempelvis. Den kvalitativa metoden skiljer sig från den kvantitativa bland annat på att informantens *uppfattningar* och *ord* (Bryman 2002/2011) står i fokus till skillnad från siffror och annan kvantitativ information. Forskaren använder sig oftast här av ett litet antal informanter då denne träder in sociala sammanhang för att exempelvis intervjua en person om något specifikt eller göra observationer kring ett specifikt område. *”En kvalitativ forskare eftersträvar en nära relation till de personer som studeras för att han eller hon ska kunna uppfatta världen på samma sätt som de gör”* (Bryman, 2002/2011, sid. 371-372). *Distans* kontra *närhet* (ibid) är därför något som också skiljer de två metoderna (*kvantitativ* och *kvalitativ*) åt.

I min studie använder jag mig uteslutande av den kvalitativa metoden då jag vill ta del av utvalda informanternas uppfattningar och synsätt kring ämnet som detta arbete rör.

4.1.2 Olika metoder inom kvalitativ forskning

Inom den kvalitativa forskningen finns en rad metoder för datainsamling att tillgå. Bland dessa är enligt Bryman de vanligaste:

- Deltagande observation (så kallad aktionsforskning). Här ger sig forskaren ut på fältet i officiella och/eller inofficiella sammanhang (sid. 383-384), där denne aktivt deltar i situationer och processer för att samla in data. Forskaren kan här vara allt mellan *fullständig deltagare* och *fullständig observatör* beroende på vad forskningen kräver (sid. 388).
- Kvalitativ intervju. Bryman menar att ”*intervju sannolikt är den mest användbara metoden inom kvalitativ forskning*” (sid. 412). Här riktar sig forskaren specifikt till utvalda informanter för att genom intervjufrågor kopplade till uppsatsens frågeställningar samla in djup data.
- Gruppintervjuer (fokusgrupper). Inom denna intervjumetod innefattas ett antal informanter (*ofta minst fyra*) utöver intervjuare. Dessa informanter diskuterar sinsemellan intervjuarens frågor i grupp. Forskarens intresse i denna typ av metod är också att se hur informanterna i gruppen påverkas av varandras uttalanden (sid. 446).

(Bryman, 2002/2011)

I detta arbete väljer jag att använda mig uteslutande av enskilda kvalitativa intervjuer med motiveringen att jag vill ta reda på enskilda personers uppfattningar om deras eget förhållningssätt till barn och ungdomar med särskilda behov undervisningen.

4.1.3 Olika former av intervjudesign.

En intervju kan genomföras på olika sätt. Det vanligaste är att man möter sin informant ansikte mot ansikte, men är det många mils avstånd mellan intervjuaren och informanten kan intervjuer också ske över telefon, med högtalarfunktion exempelvis.

Intervjun kan ha olika design och upplägg beroende på vad forskaren vill ha ut av denna. Två vanliga begrepp är semi(halv)strukturerad och ostrukturerad intervju inom kvalitativ forskning. Skillnaden mellan dessa är följande:

Semistrukturerad innebär att intervjuaren utgår från förbestämda frågor och teman som denne vill ha besvarade, men samtidigt är intervjuaren här öppen för att ställa följdfrågor och föra diskussion kring de svar han/hon får. Enligt Bryman (2002/2011, sid. 415) har informanterna också ”stor frihet att utforma svaren på sitt eget sätt” i en semistrukturerad intervju.

Ostrukturerad eller nästan helt ostrukturerad innebär att intervjun kan liknas lite mer vid ett fritt samtal då det enligt Bryman (2002/2011) kan hända att intervjuaren endast ställer en inledningsfråga som hela intervjun/samtalet sedan kan komma att utgå ifrån. Här kan föras en öppen diskussion kring det valda temat där intervjuaren kan välja att dyka ner och ställa följdfrågor vid viktiga punkter i samtalet.

Jag väljer i denna studie att använda mig av semistrukturerad intervju då jag har ett flertal förberedda frågor och teman som jag anser måste besvaras i förhållande till min forskningsfråga.

4.2 Studiens genomförande

Jag har intervjuat fyra personer från fyra skilda yrkespositioner om deras sätt att se på förhållningssätt och bemötande till barn och ungdomar med särskilda behov i undervisningen, främst i musikundervisningen. I intervjuerna har jag också frågat vad de anser att musiken har för betydelse för dessa barn och ungdomar och för människor i allmänhet. I mina intervjuer som var halvstrukturerade ingick fyra teman som jag utgick ifrån för att kunna besvara min forskningsfråga. Dessa är:

- Informantens syn på relevansen om kunskap i medicinska diagnoser och funktionsnedsättningar.
- Informantens beskrivning om hur denne bemöter och förhåller sig till elever med behov av särskilt stöd.
- Informantens syn på sin egen yrkesroll och sitt eget ansvarstagande.
- Betydelsen av musik och musikundervisning för barn och unga med speciella behov.

4.2.1 Om informanterna i studien

Av de fyra personerna jag intervjuat är två kvinnor och två män. Åldern på dessa är 45 till 65 år. Informanterna har följande yrkespositioner:

Informant A – Är instrumental- och ensemblelärare vid en kulturskola.

Informant B – Är musiklärare och kulturarbetare för elever med olika former av funktionsnedsättning.

Informant C – Är pensionerad gymnasielärare som undervisat mycket i skolans kärnämnen och har haft hand om ungdomar med särskilda behov.

Informant D – Är överläkare inom psykiatrin med inriktning mot barn och ungdomar.

Från början ansåg jag att det räckte med tre informanter och tänkte mig då de tre sistnämnda. Dessa tre arbetar med skilda yrken och sågs av mig som intressanta för min studie. Jag bestämde sedan med ihop med min handledare att jag behöver ha en informant till, en som representerar kommunala musik- och kulturskolan, då denna form av skola bland annat kan komma att bli min arbetsplats senare. Med denna sista informant fick nu också musiklärarna majoritet bland mina fyra informanter.

4.2.2 Intervjuguidens design

Intervjuguiden (lämnas som bilaga) är det blad jag haft framför mig då jag intervjuat mina informanter. Jag har i denna guide formulerat frågor och konkreta följdfrågor

utifrån de fyra teman som jag nämner i mitt syfte (kapitel 2) samt under rubriken 4.2 ovan. Den första frågan på intervjuguiden har varit en inledande fråga som lyder:

– Vad fick dig att välja det yrke som du besitter idag?

Sedan har resten av frågorna formulerats utefter mina fyra teman, i den ordning vilken temana nämns under rubriken 4.2.

4.2.3 Kontakt med informanterna

Tre av informanterna kontaktade jag via e-post och en via telefon då jag inte fick tag på dennes e-postadress. I min förfrågan till dessa klargjorde jag studiens syfte för dem, att jag kommer att intervjua dem och spela in intervjuerna med hjälp av ljudupptagningsapparat, jag försäkrade dem också om att de förblir anonyma då de väljer att delta.

4.2.4 Intervjusituationerna

För att intervjua mina informanter har jag rest utanför Malmö vid tre tillfällen då endast en informant är bosatt och yrkesverksam i denna stad. Två av informanterna intervjuades i hemmamiljö och de andra två på deras respektive arbetsplats. Intervjuerna varade mellan 13 till 27 minuter. För att spela in dessa använde jag mig av ljudupptagningsapparat av märket Zoom, modell H4, denna lånade jag från teknikavdelningen på musikhögskolan i Malmö. Innan intervjuerna påbörjades fick informanterna läsa ett A-4 blad innehållande studiens syfte. Jag klargjorde även för dem att de var fria att avbryta intervjun när som helst om de så ville. Efter att ha transkriberat intervjuerna skickade jag ut dem till respektive informanter med undantag för en informant, denna klargjorde för mig att han inte brydde sig om att se det utskrivna intervjuprotokollet.

4.2.5 Data-analysens tillvägagångssätt

Efter och under tiden jag transkriberade mina intervjuer började jag analysera dem på så sätt att jag markerade de meningar och uttalanden från informanterna som jag ansåg vara viktiga i förhållande till mina fyra fokusområden (under rubriken 4.2) och därmed till min forskningsfråga. Dessa (röda) markeringar gjorde jag i separata dokument. Då jag avgränsat ett intervjuprotokoll till att ha med endast markerade meningar och ord

placerade jag mina formulerade intervjufrågor (markerade med grön text) över tillhörande markerade svar från informanten. På så sätt skapade jag mig ett dokument för varje informant med en tydlig struktur innehållande teman och underteman där jag på ett sätt kunde föreställa mig ett upplägg av mitt resultatkapitel. Då dessa analysdokument var klara sammanställde jag ett stort dokument innehållande samtliga informanternas relevanta meningar och svar (markerade i var sin färg), nu kunde jag börja jämföra skillnader och likheter mellan informanternas uttalanden genom att placera dessa intill varandra under olika teman och underteman, detta ledde också till att jag kunde började skriva på mitt resultatkapitel.

4.3 Etiska principer

Innan jag kontaktade, intervjuade och spelade in mina informanter läste jag Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer* (HSFR) för att göra mig påmind om de etiska krav och regler som gäller då jag ska samla in data genom mina informanter. I HSFR nämns *fyra huvudkrav*, dessa är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet*.

När det gäller informationskravet nämns i HSFR att *”forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande.”* Genom att läsa under min rubrik 4.2.4 kan läsaren se hur jag följt detta krav. *Vetenskapsrådet* nämner i samtyckeskravet att *”forskaren skall inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagares samtycke”*. Mina informanter har samtyckt till deltagande och har deltagit efter fri vilja. Då det gäller hur jag anpassat mig efter konfidentialitets- och nyttjandekravet har jag gjort mina informanter förstådda med att den ljudupptagning som sker under intervjun är det endast jag som har tillgång till.

4.4 Studiens tillförlitlighet

Då detta är en liten kvalitativ studie med fyra deltagande informanter kan mitt resultat endast ses som ett litet *utsnitt* av verkligheten, då det (resultatet) också bygger mycket på mina informanternas personliga betraktelser och tankegångar kring det område jag utforskar.

Patel & Davidson (1991/2003) skriver att *validiteten* i kvalitativa studier betecknas av ”att vi studerar rätt företeelse, vilken kan stärkas med god teoriunderbyggnad, bra instrument och noggrannhet vid själva mätningen.” (sid. 102) Jag förstår detta som att läsaren av mitt arbete själv får göra en bedömning angående studiens kvalitet och validitet, utifrån helheten och den *teoriunderbyggnad* jag använt mig av. Patel & Davidson (1991/2003) menar också att inom den kvalitativa forskningen ligger *ambitionen* i att kunna *tolka* och *förstå* olika innebörder och uppfattningar gällande *livsvärlden*, till skillnad från den kvantitativa forskningen som ofta har fokus på exempelvis numerisk data. Tillförlitligheten i mitt resultat gäller därför återigen endast då vi betraktar detta som ett utsnitt av verkligheten.

5. Resultat

I detta kapitel kommer jag att redovisa mitt resultat från intervjuerna. Redovisningen kommer att ske utifrån de fyra fokusområden jag nämnt under rubriken 4.2 i metodkapitlet. Jag kommer att redogöra för ett område i taget och i detta jämföra likheter och skillnader hos informanternas svar. Jag ger i detta kapitel mina fyra informanter var sitt fingerat namn:

Informant A – Henry

Informant B – Ann

informant C – Ralph

Informant D – Lotta

5.1 Syn på kunskap om medicinska diagnoser

Jag har ställt följande fråga ungefär så här till mina informanter:

– tycker *du* att man som lärare behöver en viss kunskap om medicinska diagnoser för att på ett bra sätt kunna möta och undervisa barn och unga med funktionsnedsättning?

Ralph och Lotta menar att man absolut bör ha en viss kunskap om detta. Ann svarade nej medan Henry inte gav något konkret svar på frågan. De två sistnämnda informanterna påpekade dock att man som lärare får kunskapen i mötet med dessa barn och ungdomar:

”[...] och sen kunskapen får man ju, men att vissa diagnoser är ju så spretiga så att eventuell erfarenhet inte är applicerbar på nästa barn, utan bara någon slags allmän kunskap kring problematiken.” (Henry)

”[...] man får ju kunskap av människorna man träffar...” (Ann)

Ann påpekade också att vi lärare *”är utbildade för att vara extremt lyhörda och ha radarn ute för: hur fungerar den här personen? Eller personerna i en grupp. Och då menar jag att då spelar det ingen roll om man har en diagnos eller inte, för det är samma jobb som ska utföras med alla barn”*.

Att man däremot behöver ha en viss förkunskap innan mötet med eleven motiverar Ralph och Lotta med följande: Ralph menar att vi lärare behöver en kunskap för att kunna förstå *”vad det är för problem de tjejerna och killarna har som man jobbar med, annars så står man som ett fån inför dem och vet inte riktigt hur man ska tackla det”*. Lotta påpekar bland annat att *”det ökar lärarens säkerhet och trygghet”*, hon säger också att *”det är ju ungefär som att ska man möta ett barn som nyss har förlorat sina föräldrar så måste man ju veta om det, och då behöver man veta lite om vad sorg är...”*

Av citaten ovan går att utläsa att det finns skilda meningar mellan informanterna kring detta område. Något som tre av informanterna dock tyckte gemensamt var att man som lärare inte ska vara rädd för att möta elever med särskilda behov och/eller funktionsnedsättning.

”Det man inte behöver är rädsla, den gör ingen nytta alls...” (Henry)

”[...] återigen tänker jag att man aldrig ska vara rädd för att möta en person.” (Ann)

”[...] att man inte är rädd, det tror jag är jätteviktigt, för det känns ju direkt om någon tycker att man är konstig eller rädd...” (Lotta)

”[...] vi får inte vara rädda för varandra, man ska liksom våga upptäcka människor.” (Lotta)

Dessa tre informanter tycker också gemensamt att man som lärare måste våga ställa frågor till eleven och föräldrarna då man är nyfiken på något och/eller om något inte fungerar som man tänkt sig. Till exempel säger Henry att *”det måste vara en öppen kommunikation, det gäller även barn utan speciella behov...”* Detta hänger också ihop med att inte vara rädd.

5.2 Syn på förhållningssätt och bemötande till barn och unga med Särskilda behov

Inom detta område har jag ställt följande frågor på ett ungefärligt sätt:

- Vad är viktigt för dig när du bemöter en elev med funktionsnedsättning? Kan du beskriva hur ditt bemötande ter sig rent konkret? Samt:
- Tycker du det finns något speciellt som utgör en god studieatmosfär?

Informanternas svar på dessa frågor har visat på en del gemensamma uppfattningar. Jag vill här först redovisa två svar gällande förutsättningar för ett gott bemötande som jag fick av Lotta. Hon menar att *"grunden måste vara att man gillar att möta olika elever"*. Hon påpekar också att man inte ska vara *"för ordrik och förvillande, utan ganska tydlig..."* Ralph är inne lite på samma sak då han menar att det är viktigt att bemöta elever med särskilda behov med lika mycket kärlek som till de andra. Att man vill förstå dem lika mycket och *"att man respekterar en elev som kanske inte är som alla de andra i klassen"*. Henry som är musiklärare menar i sin tur att en god studieatmosfär och ett gott klimat kan komma av att det råder *ett tillstånd av ömsesidig nyfikenhet och respekt mellan lärare och elev*" Han påpekar också att vi lärare ska ta de funktionsnedsatta barnen på allvar och *"bemöta dem på den nivå de är"*. Vidare menar han också att det finns funktionsnedsatta musikelever som *"intellektuellt kanske är på rätt så hög nivå men, musikaliskt, spelmässigt, hantverksmässigt är på en väldigt låg nivå"*. Det får inte ligga någon *skam* eller *tveksamhet* i detta säger Henry, dessa elever *"jobbar utefter sin nivå, och får någonting ut av det förhoppningsvis, eftersom de kommer då, förhoppningsvis vecka efter vecka"*. Han påpekar också att det ju inte finns något *slutmål* med utbildningen på en kulturskola, det viktiga är att *varje lektion måste ge någonting, det måste vara kul, eleverna ska bli bättre*.

Reflektion och analys över sina möten med eleverna är något som enligt Ann är väldigt viktigt. Hon tror att detta är *"nyckeln och kärnan till att också förstå sig på alla sorter, och det också barn och unga med funktionsnedsättningar"*. Att reflektera över följande: *"vad händer med mig som pedagog i mitt möte med eleverna och vad händer med eleverna?"* anser hon är viktigt att man gör *före* och *efter* lektionerna samt *i stunden* under lektionen. Hon menar också att vi lärare måste våga ge oss in i riskzoner med

eleverna och att detta inte får upphöra bara för att eleven har en funktionsnedsättning. Ann säger följande:

[...] det är en sådan här vanlig företeelse att man tror att man måste veta allting i förväg, att man inte får lov att utsätta varandra för risker, det som gör att alla andra utvecklas ska man plötsligt ta bort när man träffar barn med funktionsnedsättning.

Det är viktigt att man samlar på sig erfarenheter och ständigt reflekterar över vad som sker med eleverna menar Ann.

Som en avrundning vill jag nämna att Lotta menar att en god lärare är en lärare som ser den funktionsnedsatta elevens *krafter och tillgångar* och som inte är *rädd* i mötet med eleven.

5.3 Syn på yrkesroll och ansvarstagande

Under detta tema frågade jag mina informanter om de anser att det finns en fara i att underkasta sig en alltför hängivande och självupppoffrande roll gentemot eleverna, i bemärkelsen att lägga ner för mycket energi och kärlek till dem och lärandet. De fick också beskriva var de anser gränsen går mellan professionellt yrkesansvar och hängiven självupppoffring.

Lotta och Henry är båda inne på att det handlar om att kunna skilja på yrke och fritid. Till exempel säger Henry att:

gränsen måste gå på något sätt där det kostar, där det börjar kosta en själv, utanför arbetstid. Jag tror att den gränsen finns, men det är också en individuell gräns hur mycket man orkar engagera sig och hur mycket man vill". Han menar också att det finns vissa personligheter som *tenderar att bli självupppoffrande*.

Samtidigt tror Ralph, som är en äldre och nyligen pensionerad lärare, att det är vanligare att de yngre lärarna underkastar sig en större ansvarskänsla. Han säger att *"nu har jag*

haft med mig mycket i livet som jag har lärt mig och det känner jag att jag kan förmedla till de elever som jag träffar”.

Då Lotta menar också menar att *gränsen går i ett professionellt förhållningssätt*, i att kunna *skilja sin yrkesroll från den andra personen* så påpekar hon samtidigt att detta förhållningssätt inte behöver *innebära en kyla* men att det ändå måste finnas en *sorts distans*.

Ann menar som Henry att hur mycket tid man väljer att lägga ner i sitt arbete är förknippat med ens egen person. Hon tror dock att du inte blir *”mindre överarbetad om du stänger av dina tankar på vad du håller på med när du kommer hem”*. Så länge arbetsplatsen är stimulerande menar Ann att hårt arbete istället kan *förebygga utbrändhet*.

5.3.1 Syn på förhållningssätt till elever befinnandes i en sårbar situation

Under rubriken *Syn på yrkesroll och ansvarstagande* fick informanterna också beskriva sin syn på mötet med elever som befinner sig i en sårbar situation. Under intervjun formulerade jag till informanterna att *”både jag och andra musiklärare har stött på sårbara elever som ibland kommer till lektionen bara för att kunna prata av sig med en förtroendeingivande person”*. De fick sedan beskriva hur de vanligtvis förhåller sig till dessa situationer.

Här är samtliga informanter överens om att en lärare aldrig direkt får avvisa en sårbar elev som behöver prata under lektionstid. Lotta som är psykiater säger att *”det är ett oerhört förtroende ifall någon kommer och signalerar att den vill prata”*. Det är förbjudet att avvisa detta påpekar hon. Samtidigt understryker samtliga informanter att lärarens egentliga uppgift är att undervisa och att det måste finnas en relevant balans mellan prat och arbete under lektionen.

”man får ta dem på allvar... också får man försöka hinna med lite spel, för det är ju ändå det som är min roll gentemot dem” (Henry).

”[...] det måste finnas en väldigt bra balans och en tydlig gräns tror jag utan att vara otrevlig... att man måste markera var skillnaden går mellan att få prata av sig och få komma som elev” (Ralph).

Ann tänker att en sårbar elev *”mår bättre om den får träffa en pedagog och jobba med någonting som är aktivt”*. Hon påpekar därför att hon gärna har musiken som en ventil och ett redskap för att stötta elever som mår dåligt, och att hon samtidigt försöker nå vad det är som trycker eleven ifråga. Hon säger att *”det kan vara ett sätt att bearbeta fast att man inte gör det konkret”* då hon också menar att musiken ska komma i första hand.

Lotta menar att vi lärare egentligen inte behöver skilja så mycket på att vara *lärare och psykolog*. Hon säger att *”om man jobbar med människor, så bör man ha ett sorts öppet psykologiskt intresse”*. Detta i sin tur betyder inte att vi behöver ha en *larvig, empatisk attityd som lilla du, stackars dig...* Hon menar istället att det handlar om *att man har en förmåga att litegrann intressera sig och förstå* och att man *klarar av att acceptera att man är väldigt olika*.

5.4 Syn på musikens påverkan och betydelse

Under detta fokusområde fick informanterna beskriva sin syn på musikens värde för barn och ungdomar med funktionsnedsättning och/eller med behov av särskilt stöd.

Det första som kom upp hos två av informanterna (Henry och Lotta) var att det finns barn och unga med funktionsnedsättning som inte alls tycker om musik och att vissa kan tycka att musiken är jobbig.

[...] jag har stött på de som hatar musik, hatar att sjunga, hatar att spela överhuvudtaget. Och det kan bero på så många olika saker, ja menar dels kan det vara att deras perception är förändrad så att de uppfattar ljud som smärtsamt... (Henry)

”Jag tror att det kan spänna över hela fältet, från att de tycker att det är väldigt jobbigt till att det kan vara en ingång...” (Lotta)

Henry menar dock att det är ovanligt att dessa barn och ungdomar inte vill ta till sig musik. Samtidigt menar Lotta att det *nästan är en regel* att barn och ungdomar med Downs syndrom får ut en *väldig väldig glädje och njutning av musik*. ”*Det är ju nästan generellt för dem*” säger hon.

När det gäller musikens betydelse för dessa barn och ungdomar tycker alla fyra informanterna gemensamt att musiken har en förmåga öppna ingångar hos oss som får oss att vilja uttrycka oss och må bättre. Ann menar att samtidigt som musiken är ett behov i oss så kan den och andra estetiska ämnen användas *för att öka alltså inlärning och för att öka socialt sammanhang*. Hon säger också följande:

Till exempel om man har en grupp där det spretar väldigt mycket på var folk befinner sig så kan du använda de estetiska läroprocesserna för att få ihop gruppen. För att du kan använda den för att uttrycka dig själv och för att förstå dig på människor så. Så på det sättet så tänker jag att det är ett väldigt fiffigt sätt att arbeta i grupp där du har barn och unga med funktionsnedsättningar. Att jobba med musik och teater och konst, för där blir de jämlika med de andra.

Ralph är också inne på som Ann att musiken kan ge oss mycket. Han menar också att musiken ibland kan betyda mer för funktionsnedsatta barn och ungdomar än för de andra neurotypiska barnen. Detta motiverar han med att de funktionsnedsatta individerna kan ha en del *olösliga problem* och att musiken i sin tur har en förmåga att nå *innanför de här problemen, innanför de här diagnoserna*. Musiken går till och med ”*djupare än så*” säger Ralph. Henry uttrycker att musik är *en sorts mental massage*. Liknande de övriga informanterna menar han att man kan använda musiken till att öppna en kanal hos eleverna. ”*Sen använder jag den öppna kanalen till att stoppa in ännu mer musik i dem, för jag är musiklärare*” säger Henry.

Då det gäller musikens påverkan hos oss människor menar Henry att musiken försätter oss i en *höjd fysiologisk aktivitet* och att vi pedagoger därför kan använda musiken till att också öka barns inlärning i andra ämnen. Han säger att ”*hade jag varit en annan lärare så skulle jag ju naturligtvis, med det jag vet nu, definitivt använda mig av detta (musiken) för att lära dem exempelvis matte, svenska, vad som helst*”. Även Ralph som

inte är musklärare har *en väldigt positiv inställning till att ha musiken med i de här sammanhangen* (undervisningen).

Lotta påstår att samtidigt som musiken kan verka som ett uttrycksmedel så kan den också ha *en väldigt lugnande verkan*. Det är som att musik kan köra ut *stressen ur mitt huvud* säger Lotta. Till sist vill jag nämna att Ann tycker musiken kan påverka oss oerhört mycket, hon säger bland annat att ungdomar lyssnar väldigt mycket på musik nu för tiden och att musiken kan ha en betydelse som *identifikation* under tonårsperioden då man är *orolig och vimsig*.

6. Resultatdiskussion

I detta avslutande kapitel diskuterar jag mitt resultat utifrån min problemformulering (forskningsfråga) och den litteratur jag använt mig av i kapitlet *Tidigare forskning*. Som en avrundning på kapitlet redovisar jag studiens slutsats samt ger förslag på ämnen som kan vara värda att forska vidare på.

6.1 Mitt resultat i förhållande till studiens syfte och problemformulering

Min problemformulering som detta arbete utgår ifrån lyder: ”Hur beskriver personer från fyra skilda yrkespositioner sin syn på förhållningssätt och bemötande till barn och unga med behov av särskilt stöd i (musik)undervisningen?” Mina informanter har beskrivit sin syn på förhållningssätt och bemötande till barn och unga med särskilda behov generellt, och sedan beskrivit sin syn på musikens betydelse och påverkan för dessa separat. Min diskussion kommer därför bestå av två delar. Den första om förhållningssätt och bemötande, och den senare om musikens betydelse. Dessa två delar syftar till att formulera en gemensam slutsats.

6.1.1 Om Förhållningssätt och bemötande till barn med särskilda behov i undervisningen

Då det gäller mina informanters beskrivning av sina förhållningssätt till barn och unga i undervisningen och i synnerhet musikundervisningen kan man konstatera följande. De tycker det är viktigt att kunna möta alla slags barn och ungdomar med en förståelse och icke-rädsla. Att som lärare och vuxen ha denna ingång och detta förhållningssätt till barn och unga med särskilda behov kan styrkas som positivt då vi refererar till Hundeide (i Dysthe, 2003): Denne skriver att det är ”*viktigt att läraren tränas att aktivt söka efter positiva egenskaper och resurser och inrikta undervisningen på zonen för möjlig utveckling*” (Sid. 145). Vi kan av detta citat se att Hundeide lite stödjer mina informanters gemensamma uppfattning. Att möta eleven på rätt nivå, att kunna förstå och att tycka om alla typer av elever beskrivs här som oerhört viktigt.

Då det gäller synsättet kring relevansen för kunskap om medicinska diagnoser hos mina informanter påpekas två varianter. Det ena är att man inte behöver vara särskilt insatt i detta då det istället handlar om för läraren att möta och se varje elev utifrån den nivå de befinner sig på, och att alltså utgå därifrån. Det andra synsättet från två av informanterna är att det visst behövs kunskap för att vi som lärare ska kunna bemöta dessa elever ifråga rättvist. I litteraturen som jag använt mig av i kapitel tre så menar Gerland & Aspflo (2009) att kunskapen om *barnneuropsykiatriska diagnoser* är en kunskap som *skapar förståelse*. De skriver också att ”*det är faktiskt genom kunskapen om de svårigheter som kan finnas och de konsekvenser de får, som du som pedagog verkligen kan skapa ett individualiserat bemötande av ett barn som behöver extra stöd för att utvecklas*”. Samtidigt som mina informanter delvis är oense i frågan om medicinsk kunskap så framkommer ur SMoK (2011) också meningen: *Att se individer i stället för diagnoser ger en bättre utgångspunkt*. Detta citat kan i sig styrka legitimiteten i Ann’s synsätt kring frågan om relevansen för medicinsk kunskap. Det är ju individen vi ska se i första hand, inte dennes svårigheter. Sammantaget tolkar jag det hela som att kunskapen om olika diagnoser och funktionsnedsättningar kan fungera som ett redskap och en hjälp att ha med då vi arbetar som lärare eller med liknande yrken som involverar att arbeta med människor. Kunskapen kan ge en viss förförståelse och en större säkerhet i många fall, men det är viktigt att vi förhåller oss till eleven i första hand och inte till dennes funktionsnedsättning. När man söker kunskap och vill förkovra sig i ämnet kring medicinska diagnoser och funktionsnedsättningar är det dock viktigt att utgå från seriös litteratur och forskning. I dagens samhälle är det min uppfattning att det finns en mängd information kring olika diagnoser i media, bland annat folkliga beskrivningar på internet som jag har förstått är mindre trovärdiga än den vetenskapliga litteratur som finns att tillgå; då inte alla på internet har en examen inom medicin.

Lotta nämner att en god lärare är en lärare som ser den funktionsnedsatta elevens *krafter och tillgångar* mötet med eleven. Det finns ju en diskussion kring att vi kan vända på begreppet funktionsnedsättning och istället prata om *funktionsuppsättning* (SMoK, 2011). Henry säger att det finns musikelever som *intellektuellt kanske är på rätt så hög nivå men, musikaliskt, spelmässigt, hantverksmässigt är på en väldigt låg nivå*. Han tillägger också att det inte får finnas någon *skam* i detta och att pedagogen ska ta sina elever på *allvar*. Det finns också individer och musiker som fungerar helt tvärt om, det vill säga att de har en lägre intellektuell nivå samtidigt som de kan spela bättre än

många andra musiker i sin genre. Savanten och pianisten Derek Paravichini är ett gott exempel på detta (referens: youtube.com). Den fullständiga adressen finns i referenslistan). Vi pedagoger ska i första hand se till elevens starka sidor. Jag refererar återigen till Hundeide (i Dysthe, 2003) som skriver att det är *”viktigt att läraren tränas i att aktivt söka efter positiva egenskaper och resurser och inrikta undervisningen på zonen för möjlig utveckling.* Ordet pedagog kan ju översättas just med *Barnledare* (nationalencyklopedin), pedagogen leder barnet.

Ann nämner en intressant aspekt under intervjun, nämligen att vi lärare måste våga ge oss in i riskzoner med elever med funktionsnedsättning. Hon menar att *en vanlig företeelse* är att man plötsligt ska ta bort de risker som gör att *alla andra utvecklas* när vi undervisar funktionsnedsatta elever. Hundeide (i Dysthe, 2003) menar att det är läraren som tillsammans med eleven som utgör den rådande situationen. Att undervisningen fortlöper under ett ömsesidigt ansvar mellan lärare och elev. Utifrån vad Hundeide menar tolkar jag Anns mening som riktig, det vill säga att läraren kan prova på nya saker och ge sig in i riskzoner under ansvarstagande med den funktionsnedsatte eleven, genom att förstå eleven och interagera ömsesidigt med denne.

I resultatkapitlet tog jag upp informanternas syn på var gränsen går mellan professionellt ansvarstagande och ren hängiven självupppoffring, i bemärkelsen att lägga ned för mycket tid till eleverna och yrket. Lotta säger att gränsen går i att kunna *skilja sin yrkesroll från den andra personen*, det vill säga att den går i *professionellt förhållningssätt*. Henry menar att det finns vissa *personligheter* som tenderar till att bryta detta professionella förhållningssätt, och att dessa då kan tendera till att bli *självupppoffrande*. Att vilja lyssna mycket till eleverna och ge mycket kärlek till dem kan tyckas vara gott. Gerland & Aspeflo (2009) skriver att: *”Pedagogens förmåga till empati har stor betydelse för möjligheten till utveckling hos barn med särskilda behov* (sid. 15). Samtidigt menar Skolverket att undervisningen ska *”anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.”* Av dessa citat kan vi förstå att läraryrket är ett yrke som kräver rätt person på rätt plats. Ann nämner något intressant, hon tror att hårt arbete kan *förebygga utbrändhet* så länge arbetsplatsen är stimulerande. På samma gång nämner Henry också att det går en gräns när det börjar kosta en själv utanför arbetstid. Slutsatsen vi kan dra är att valet av var gränserna går ligger hos varje enskild pedagog.

6.1.2 Musikens betydelse och påverkan

Angående informanternas förhållningssätt till musiken och dess betydelse för barn och unga med speciella behov så påpekar informanten Ann att musiken är viktig för dessa barn, då den har en förmåga att föra människor samman i sociala aktiviteter. Detta bekräftar Ruud (2002) då han skriver: ”*Den intimitet som musikalisk aktivitet skapar knyter personer samman i gemensamma upplevelser*” (sid. 49). Den Musikaliska aktiviteten i sig själv, om den är lustfylld, tror jag kan påverka oss alla till att bli mer kreativa, till att vilja skapa och handla. Jag har iakttagit vänner och musiker som haft svårt att slita sig många gånger från sitt instrument eller sin musikaliska syssla, detta gäller även mig själv. När Henry menar att ett lustfyllt musicerande kan försätta individen i en förhöjd *fysionomisk aktivitet* stämmer detta överens med mina egna erfarenheter, och samtidigt delvis med Ruud (2002), då denne menar att musiken kan förmå oss människor att *utlösa handling* genom att *mobilisera krafter* i oss.

Det framgår dock ur mitt resultat att det finns de barn, bland dem med funktionsnedsättning, som inte uppskattar musik. Henry menar till och med att det finns de som *hatar musik*, och att detta i vissa fall skulle kunna bero på att de uppfattar musiken som *smärtsam*, på grund av en förändrad perception exempelvis. Det finns mycket forskning som visar på att musiken bidrar med förändringar i vår kropp och själ. Den kan försätta oss i olika känslotillstånd och enligt Theorell (2009) stimulera muskler, andning, puls med mera. Theorell (2009) menar också att musiken har en förmåga att verka smärtlindrande hos människan. Är det kanske också så att vi kan vända på det, och säga att musiken ibland kan vara smärtingivande, eller just *smärtsam* som Henry uttrycker det? Det finns kanske perioder i livet då vi inte är lika mottagliga för musiken, att den till exempel kan såra och riva upp känslor? Musiken tycks trots allt vara ett kraftfullt fenomen.

Lotta nämner att en grupp individer som generellt har en *väldig glädje* av musik är de med diagnosen Downs syndrom. Detta har även jag själv lagt märke till då jag träffat dessa människor i ett antal olika sammanhang. Jag har också erfarenhet av att dessa individer kan vara väldigt sociala och visa stort intresse till möten med andra människor. Som referens menar Svenska Downföreningen exempelvis att personer med Downs Syndrom har ”*en mycket god icke-verbal kommunikationsförmåga*”. Lilliestam

(2006/2009) skriver att musiklyssning är en *social aktivitet* samtidigt som Ruud (2002) menar musikalisk aktivitet för oss samman i *gemensamma upplevelser*. Kan det finnas ett samband mellan musikalitet och social förmåga specifikt hos individer med Downs syndrom? Det är en spännande tanke, om att musik och social förmåga skulle stärka varann hos oss människor.

Ralph menar att musiken i vissa fall kan vara viktigare för de funktionsnedsatta individerna än för de neurotypiska ("normala"). Han konstaterar att barn och ungdomar med olika former funktionsnedsättning kan ha vissa *olösliga problem* och att musiken i sig har en förmåga att tränga innanför dessa. Ruud (2002) skriver att: "*Det tycks vara en välkänd erfarenhet för de flesta att musikupplevelser berör oss djupt och långvarigt, att musiken sätter spår i kropp och själ och fortsätter att verka i oss långt efter att den slutat klinga*". Vidare skriver han också att musiken kan "*förändra våra sinnestillstånd*". Jag tror att musiken i många fall kan fungera som en livskvalitetshöjande faktor i de funktionsnedsatta individernas liv. Ruud (2002) menar trots allt att musik kan vara *identitetsskapande* och att den kan vara en hjälp till att kunna förstå oss på omgivningen, varandra och inte minst oss själva. Musiken tycks återigen vara ett kraftfullt fenomen.

6.2 Slutsats

Då musiken uppfattas som viktig för de flesta människor, inklusive de med olika former av funktionsnedsättning är det viktigt att musikpedagogen som undervisar barn och ungdomar i musikämnet kan möta och förstå dessa på ett bra sätt. Några av de konkreta sakerna gällande förhållningssätt som studien visat på är: Vi får inte vara rädda för att möta barn och ungdomar som behöver särskilt stöd eller som har funktionsnedsättning, ty vi pedagoger har som uppgift att kunna möta olika människor på rätt nivå. Vi lärare ska också våga ge oss in i riskzoner med dessa elever och inte ta bort aktiviteter som alla andra barn utför bara för att eleverna har funktionsnedsättning. Vi lärare finns där, vi tar ansvar. Angående medicinsk kunskap om funktionsnedsättning är det bra att ha en baskunskap i mötet med de barnen ifråga, detta uppfattas dock inte av mina informanter som ett tvång utan mer som en säkerhetslina som kan bidra till ett säkrare förhållningssätt till dessa elever. Studien visar också att musiklärare ska ta de funktionsnedsatta individerna på allvar, och inte döma deras prestationsförmåga på

förhand. Många musikelever med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (exempelvis ADHD, Aspergers och autism) kan nå långt om det inom dem väcks ett stort intresse för musiken. Det är bra om läraren har ett *öppet psykologiskt intresse* (som Lotta uttrycker det), ett intresse för hur eleven ifråga fungerar, för att på så sätt hitta goda ingångar för möjlig utveckling hos denne. Vi lärare skall kunna visa god förmåga till empati, och kunna ge elever med särskilda behov mycket kärlek. Musiken ska vara till för alla och min studie visar på att den kan vara nyttig och till glädje för de funktionsnedsatta individerna specifikt. Därför anser jag avslutningsvis att det är min plikt som pianopedagog att bevara musik- och pianospelstraditionen i Sverige – även genom våra barn och ungdomar med särskilda behov och/eller funktionsnedsättning.

6.3 Förslag på framtida forskning

Angående vidare forskning i ämnena som denna studie rör är mitt förslag att man gör en likvärdig studie, där barn och ungdomar med olika särskilda behov och/eller funktionsnedsättningar står som informanter, detta för att få deras bild och uppfattningar om hur de upplever musikundervisningen i Sverige idag. Sedan tycker jag också att man som forskare kan göra ännu en studie där musikleärarstuderande unga vuxna står som informanter, för att få tag i våra blivande musikleärares uppfattningar och funderingar kring förhållningsätt i musikundervisning för barn och unga med särskilda behov. Dessa två förslag tror jag tillsammans med min studie – som ger ett utsnitt av verkligheten från personer och lärare med god yrkeserfarenhet – kan skapa en god helhetsbild kring hur samhället i större utsträckning ser på ämnet som min studie rör. Ett tredje förslag på vidare forskning kan också vara att göra en likvärdig studie med en annan kvalitativ metod. Genom deltagande observation exempelvis, för att se hur musikleärare handlar konkret i undervisningen med barn och unga med funktionsnedsättning eller särskilda behov.

Till sist vill jag ge ett förslag på att undersöka huruvida det finns ett samband mellan människors musikvanor och sociala kompetens. Exempel på forskningsfrågor skulle kunna lyda:

– I vilken grad påverkar och utvecklar musiken människans sociala kompetens? Samt:

Vilka faktorer kan ligga bakom musikens eventuella påverkan på våra sociala förmågor?

Dessa forskningsfrågor har mindre angränsning till min studie, men jag anser ändå att de tangerar mitt område något då min studie behandlar både musikens betydelse och det sociala mötet människor emellan.

Referenser

Bryman, A. (2002/2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Uppl. 2:2). (B. Nilsson, Övers.). Malmö: Liber. (Originalarbete publicerat 2008).

Dysthe, O. (Red.). (2003). *Dialog, samtal och lärande*. (Uppl. 1:10). (I. Lindelöf, Övers.). Lund: Studentlitteratur. (Originalarbete publicerat 2001).

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2008):

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/19/18/516a2b36.pdf> Hämtad 2015-01-04

Gerland, G. & Aspeflo, U. (2009). *Barn som väcker funderingar. Hur kan vi se, förstå och hjälpa förskolebarn med en annorlunda utveckling?* Enschededalen: Pavus Utbildning.

Halvorsen, K. (1992). *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Hjelmquist, E. (Red.). (2006). *Inre och yttre världar. Funktionshinder i psykologisk belysning*. (Uppl. 1:3) Lund: Studentlitteratur

Juul, J. & Jensen, H. (2003). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. (Uppl. 2). (M. Öhman, Övers.). Stockholm: Liber. (Originalarbete publicerat 2002).

Lilliestam, L. (2006/2009). *Musikliv. Vad gör människor med musik – och musik med människor*. (Uppl. 2). Göteborg: Bo Ejeby Förlag.

Nationalencyklopedin:

<http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/attityd/> Hämtad 2014-11-11

<http://www.ne.se/ordböcker/> (Sökning på ”pedagog”) Hämtad 2014-11-18

Patel, R. & Davidson, B. (1991/2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. (Uppl. 3:13). Lund: Studentlitteratur.

Ruud, E. (2002). *Varma ögonblick. Om musik, hälsa och livskvalitet*. (B. Ejeby, Övers.). Göteborg: Bo Ejeby Förlag. (Originalarbete publicerat 2001).

Skolverket:

http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/laroplan/curriculum.htm?tos=gr&a=23#anchor_23 Hämtad 2014-11-18

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.159813!/Menu/article/attachment/Rätt%20till%20kunskap%20och%20särskilt%20stöd%20120612.pdf Hämtad 2015-01-05

Socialstyrelsen:

http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/funktionsnedsattningochfunktio#anchor_3
Hämtad 2015-01-02

Ståhl, J-A. (2012). *Inkludering av elever med funktionsnedsättning vid musik- och kulturskolor*. D-uppsats, Lunds universitet, Musikpedagogik.

Svenska Downföreningen:

<http://www.svenskdownforeningen.se/om-downs-syndrom/sprak-och-kommunikation/>
Hämtad 2014-11-16

Sveriges Musik- och Kulturskoleråd, SMoK (2011). *Funktionsnedsättning, Funktionsuppsättning. Boken om hur vi får en kulturskola för alla*.

Theorell, T. (2009). *Noter om musik och hälsa*. Karolinska Institutet University Press.

Vetenskapsrådet – *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*:

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Hämtad 2015-01-02

Youtube. The Musical Genius (dokumentär med Derek Paravichini):

<https://www.youtube.com/watch?v=cbqjxmTNivQ> Hämtad 2014-11-18

Bilaga 1

Intervjuguide för Henry, Ann och Ralph

Inledningsfråga: – Vad fick dig att välja ditt yrke, (musik)läraryrket?

Följdfråga: – Vad fick dig att vilja arbeta med barn alternativt ungdomar?

Område 1: Synen på kunskap om diagnoser

– Både äldre och yngre Musiklärarkolleger som jag känner talar om att de saknar kunskap om medicinska diagnoser specifikt och att de känner en viss oro inför att bemöta och undervisa elever med funktionsnedsättning.

– Tycker du man behöver en viss kunskap om det för att på ett bra sätt bemöta och undervisa elever med någon form av funktionsnedsättning?

(Om ja och kanske): – I vilken utsträckning? På vilket sätt?

(Om nej): - Ok. Kan du utveckla hur du tänker här?

Område 2: Förhållningssätt till eleven

– Vad är viktigt för dig i ditt bemötande till dessa elever?

– Vad enligt dig bidrar till en god studieatmosfär?

– Kan du beskriva hur ditt förhållningssätt och bemötande till dessa elever ter sig i konkret handling?

(– Hur bemöter du dessa för att inkludera dem så mycket som möjligt i

(musik-)undervisningen).

Område 3: Syn på yrkesroll och ansvarstagande

– Jag har fått lära mig på Musikhögskolan att vi lärare ska lära oss att dra en tydlig gräns mellan att vara lärare och att vara psykologer. Att vi ska hålla oss inom vår profession.

– Hur tänker du här?

– Både jag och andra musiklärare har stött på sårbara elever som ibland kommer till lektionen bara för att kunna prata av sig med en förtroendeingivande person.

– Hur förhåller du dig till detta?

(– Var går gränsen?)

- Anser du att det finns en fara i att vara en alltför självuppoffrande lärare?
(– Var går gränsen?)
- Känner du ibland att du inte räcker till då du undervisar barn med särskilda behov?
- Hur löser du det?

Område 4: Musikens betydelse

- Vad är din uppfattning om musiken och musikundervisningens betydelse för elever med behov av särskilt stöd eller med någon form av funktionsnedsättning?
 - Tror du att den kan betyda mer eller betyda mindre för dessa elever än för andra?
 - Vad enligt dig kan musiken göra med dem, hur kan den påverka på olika sätt?
- Känner du till någon forskning inom detta område?

Bilaga 2

Intervjuguide för Lotta

Inledningsfråga: – Vad fick dig att välja ditt yrke?

Följdfråga: – Vad fick dig att vilja jobba med barn och ungdomar?

Område 1: Synen på kunskap om diagnoser

– Både äldre och yngre musiklärarkolleger som jag känner talar om att de saknar kunskap om medicinska diagnoser specifikt och att de känner en viss oro inför att bemöta elever med funktionsnedsättning.

– Tycker du att en lärare behöver viss kunskap om det för att på ett bra sätt möta och undervisa elever med någon form av funktionsnedsättning?

(Om ja, kanske): – I vilken utsträckning? På vilket sätt?

(Om nej): – Ok. Kan du utveckla hur du tänker kring den här frågan?

Område 2: Lärarens förhållningssätt till eleven

– När du ser lärare med goda förhållningssätt och metoder för dessa elever som verkar fungera, vad är det dessa lärare då gör konkret?

– Vilken är din uppfattning av hur barn blir bemötta i skolan idag?

– Har lärare generellt sett ett fungerande förhållningssätt till barn och ungdomar med funktionsnedsättning och/eller Särskilda behov?

(Om ja: – på vilket sätt?)

(Om kanske: – kan du utveckla ditt svar här?)

(Om nej: – hur skulle du vilja att det såg ut?)

Område 3: Syn på yrkesroll och ansvarstagande

– Jag har fått lära mig på Musikhögskolan att vi lärare ska lära oss att dra en tydlig gräns mellan att vara lärare och att vara psykologer. Att vi ska hålla oss inom vår profession.

– Hur tänker du om det?

(– Var går gränsen?)

- Både jag och andra musklärare har stött på sårbara elever som ibland kommer till lektionen bara för att kunna prata av sig med en förtroendeingivande person.
- Har du någon åsikt om hur vi professionella lärare kan/ska agera i dessa lektioner?
- Anser du att det kan finnas en fara i att vara en alltför självupppoffrande lärare?
(– Var går gränsen?)

Område 4: Musikens betydelse

- Vad är din uppfattning om musiken och musikundervisningens betydelse för barn/ungdomar med någon form av funktionsnedsättning?
- Tror du att den kan betyda mer eller betyda mindre för dessa barn än för andra?
- Vad enligt dig kan musiken göra med dem, hur kan den påverka på olika sätt?
Känner du till någon forskning inom detta område?